

Ivanka Počkar*

*O šolskih zvezkih iz Posavskega muzeja Brežice -
»Oče je moral vola prodat, da je dal hčer Fani šolat
v trgovsko šolo.«*

School exercise books in the Posavje Museum Brežice

Izvleček

Zbiranje šolskih zvezkov v Posavskem muzeju doslej ni bilo načrtno. Zvezki so v muzej prišli v povezavi z etnološkim terenskim delom. Inventariziranih je 23 zvezkov, večinoma vpisanih v zbirko Etnologija, eden v zbirko Zgodovina. Najstarejši je pri L. Schwentnerju natisnjeni zvezek iz leta 1895, eden je bil v uporabi leta 1924, enajst zvezkov je iz obdobja med obema svetovnjima vojnoma, deset zvezkov pa je iz štiridesetih in petdesetih let 20. stoletja. Pričevalno in večjo povedno vrednost imajo zvezki s podatki o njihovih izdelovalcih in uporabnikih, z razkritimi odnosi med njimi in predmetom, vključno s čustvovanjem do predmeta, zaradi česar so se mnogi od njih sploh ohranili in postali dobro dokumentirane muzealije. Med vzorčno opremljene s podatki in življenjsko zgodbo sodi tudi zvezek Trgovska korespondenca Francke Sotelšek iz leta 1924.

Abstract

So far, there are no plans for a collection of school exercise books in the Posavje Museum Brežice. Exercise books have appeared in the museum in connection with ethnological field research. Twenty three exercise books have been inventoried, most as part of the Ethnology collection and one as History. The oldest exercise book was published by Schwentner in 1895, one was used in 1924, eleven exercise books are from between the two world wars, and ten from the 1940s and 1950s. The exercise books with the greatest informative value are accompanied by information about their publishers and users, and about what the latter wrote in them and even how they felt about them, which is often the reason why the exercise books were preserved and became well documented museum objects in the first place. Among the exercise books that are a good example of this is the one from 1924 entitled "Commercial Correspondence", which belonged to Francka Sotelšek.

Šolski zvezki, ki jih hranimo v etnološkem depozitu Posavskega muzeja Brežice, so plod nenačrtnega zbiranja. Prezeti in pridobljeni so za muzej večinoma ob etnološkem terenskem delu, prvič muzealsko, kot rezultat nenehnega poizvedovanja o starih

* Ivanka Počkar, dr. etnologije, muzejska svétnica, Posavski muzej Brežice;
e-pošta: ivanka.pockar@guest.arnes.si

predmetih, ki bi jih uporabniki ali njihovi potomci bili voljni odstopiti muzeju, in drugič kot metoda etnološkega terenskega dela, ki vključuje zanimanje za načine življenja skupnosti in posameznikov od rojstva do smrti skozi osebne življenjske zgodbe.

Pričevalno in večjo povedno vrednost imajo, kot trdimo za vse muzejske predmete, tisti izmed njih, ki imajo podatke o njihovih nosilcih, uporabnikih ali izdelovalcih, o odnosu med njimi in predmetom, vključno z njihovim čustvovanjem do predmeta, zaradi česar so se mnogi od predmetov sploh ohranili in le tako postali primerno dokumentirana muzealija.

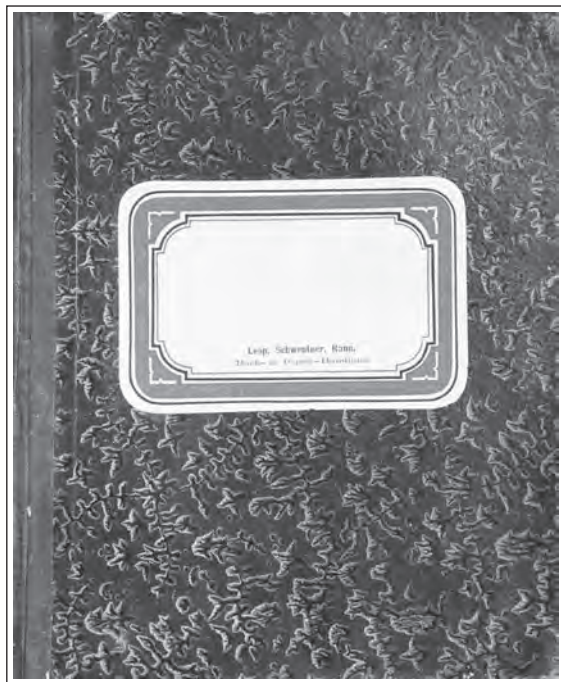
V Posavskem muzeju Brežice je evidentiranih vsaj še enkrat toliko šolskih zvezkov, kot jih je inventariziranih. Od vseh, ki jih hranimo, je inventariziranih 23 šolskih zvezkov, od katerih je 22 vpisanih v zbirko Etnologija in eden v zbirko Zgodovina. En zvezek je bil natisnjen leta 1895, eden je bil v uporabi leta 1924, enajst zvezkov je iz obdobja med obema svetovnjima vojnama, deset zvezkov pa je iz štiridesetih in petdesetih let 20. stoletja.¹

Zvezki dveh posavskih družin

Večina zvezkov je iz dveh posavskih družin, prva je živela v Podlipi pri Raki, druga v Brežicah. Šolski zvezki Lojzke Zupančič iz Podlipse, kasneje redovnice v Zagrebu, so pisani v slovenskem in hrvaškem jeziku, nanašajo pa se na različne učne teme: računstvo, zdravstvo in prva pomoč, kmetijstvo, vrtnarstvo, sadjarstvo, gospodinjstvo in šiviljstvo. Nekateri zvezki imajo ročno napisane naslove: *Računstvo*, *Prirodnoznanstvo*, *Gospodinstvo*, *Sadjarstvo in vrtnarstvo*, *Živiloznanstvo*. So različnih velikosti (od 16,3 x 20 cm do 19,7 x 24,8 cm) in so izdelek različnih tiskarn (Učiteljske tiskarne v Ljubljani, Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije, brez navedbe tiskarne). Zvezki imajo različno lepo izdelane platnice, ki so večinoma mehke in enobarvne (indigo, modre, roza in sive barve). Na platnici imajo natisnjeno etiketo ali paspartu, od katerih je eden secesijsko oblikovan. Na etiketo ali v okvir so učenci sami napisali naslov učnega predmeta. Od devetih zvezkov so štirje zaviti v navaden ovojni papir bež ali svetlo zelene barve. Zvezki so pisani s temnomodrim ali črnim črnilom, šiviljski zvezek z risbami je pisan/risan s svinčnikom.

Zvezki iz obdobja po drugi svetovni vojni iz družine Šmajgl iz Brežic so iz let 1947 do 1960 in imajo naslove: *Tehnologija*, *Organizacija dela*, *Matematika*, *Slovenščina*, *Kmetijski tečaj*, *Šolske naloge iz matematike in Narodne pesmi* (besedila narodnih pesmi, ki jih je leta 1957 v šolski zvezek zapisal brežiški čevljar med služenjem vojaškega roka v Jugoslovanski ljudski armadi v Zadru). Zvezki velikosti od 14,2 x 20 cm do 20,8 x 29,2 cm so pisani s svinčnikom in z modrim črnilom. Platnice zvezkov so različnih barv (oranžna, sivomodra, rjava, indigo), na nekaterih je spredaj in zadaj na-

1 Posavski muzej Brežice, šolski zvezki v zbirki Etnologija in v zbirki Zgodovina.

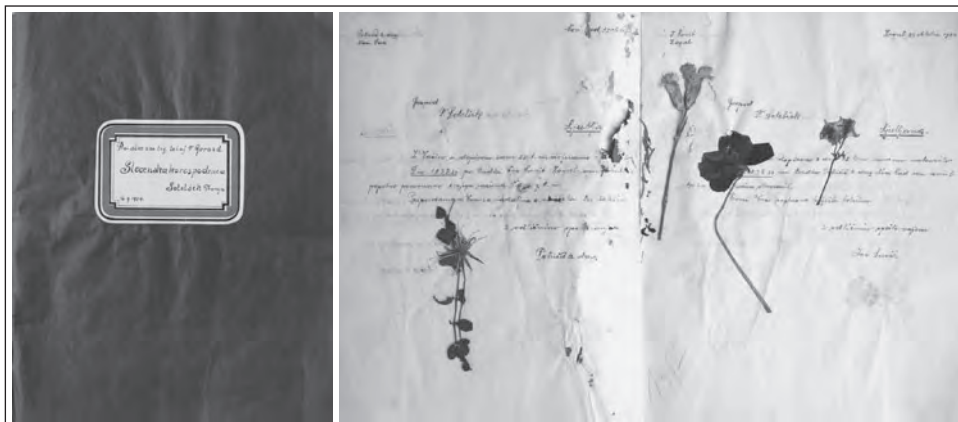

Zvezek z vajami iz francoskega jezika iz leta 1895, z natisnjenimi podatki o tiskarju: Leop. Schwentner, Rann, Buch & Papier-Handlung. (Posavski muzej Brežice, inv. številka E4566).

tisnjena slika, ki prikazuje povojno obnovo domovine ali delovne brigade, na drugih je na zadnji strani natisnjena tabela z množenjem in deljenjem. Dva zvezka šolskih nalog iz brežiške zdravniške družine Bergelez sta zvezka šolskih nalog iz nemščine, vseh ocenjenih z odlično oceno. Zvezka iz 50. let 20. stoletja sta svetlo zelene in sivo-modre barve z natisnjenima etiketama tiskarne Karton Ljubljana. Na etiketi je z modrim črnilom napisan naslov *Deutsche Schulaufgaben*, zvezka pa merita 14,2 x 26,4 cm in 17 x 24,6 cm.

Zvezek iz leta 1895

Najstarejši inventarizirani šolski zvezek v Posavskem muzeju je zvezek s trdimi, zeleno marmoriranimi platnicami iz leta 1895. Na sredini platnice je etiketa s posnetimi vogali in rdeče-črnim paspartujem, znotraj katerega so nad spodnjim notranjim robom natisnjeni podatki o tiskarju: *Leop. Schwentner, Rann, Buch & Papier-Handlung*, velikost zvezka pa je 16,4 x 20,2 cm. V zvezku so s črnim črnilom napisane vaje iz francoskega jezika. Na platnici zvezka je natisnjeno še Schwentnerjevo ime Leopold, preden si ga je spremenil v slovansko obliko Lavoslav. Schwentner (1865–1952) je bil

Levo: Zvezek iz leta 1924 z naslovom: *Prvi slov. zas. trg. tečaj F. Gorazd, Slovenska korespondenca Sotelšek Franja*. (Posavski muzej Brežice, inv. številka E4938).
 Desno: *Notranjost zvezka Trgavska korespondenca iz leta 1924, uporabljena kot preprost herbarij*. V zvezek je v času svojega šolanja med trgovskim tečajem pisala Francka Sotelšek (1905–1929) iz Libne.

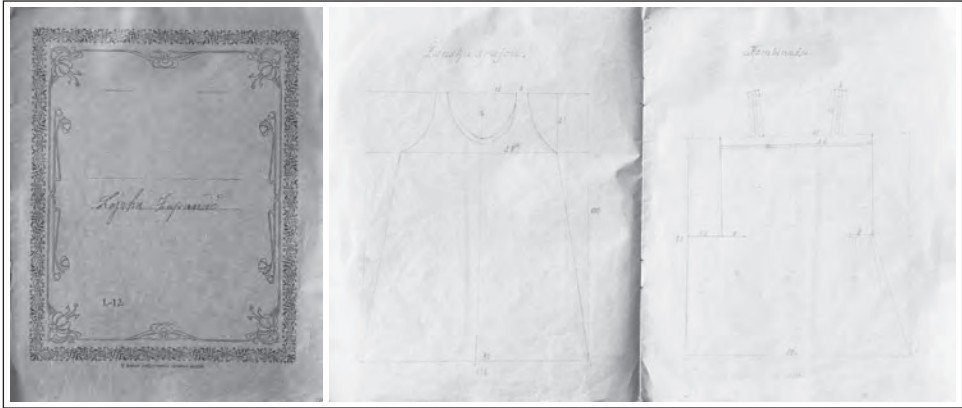
prvi slovenski sodobni založnik, rojen na Vranskem, s knjigarno sredi glavne mestne ulice v Brežicah. »Leta 1888 je prevzel Levakovo knjigarno v Brežicah. Poleg knjigo-trštva je tam začel tudi z založniško dejavnostjo.«² V glavi računa,³ ki ga je leta 1896 izstavil Cerkvi sv. Lovrenca v Brežicah, je zapisana ponudba *Knjigarne L. Schwentner v Brežicah: zaloga papirja, pisalnega in risalnega orodja, vpisnih knjig, usakovrstnih tiskovin, molitvenikov in slik itd.* Tako kot njegove knjige, ki so bile znane po lepem, estetskem oblikovanju, je takšen tudi zvezek iz leta 1895.

Osnovnošolske in druge risbe

V etnološkem depozu hranimo tudi 57 osnovnošolskih risb iz 50. let 20. stoletja, 88 čevljarских risb iz obdobja 1952–1954 in 5 kovaških risb iz leta 1956, shranjenih v ovoje. Vse so iz družine Šmajgl iz Brežic, kjer so se zlasti moški otroci iz številne družine izučili za različne obrtne poklice (čevljar, kovač, mizar, električar idr.). 74 odličnih sedlarskih risb je izdelal Krškovaščan Jože Poldan kot učenec Sedlarske in tapetniške šole v Ljubljani med letoma 1955 in 1958. Risane so s svinčnikom, merijo 40,5 x 29 cm in so datirane z letnico 1957.

2 Schwentner, Lavoslav. <http://www.celjskozasavski.si/osebe/schwentner-lavoslav-/124/>, 13. 10. 2013.

3 Račun Cerkvi sv. Lovrenca, Lenarta in Roka, fasc. 1, škatla 9, Nadškofijski arhiv Maribor.

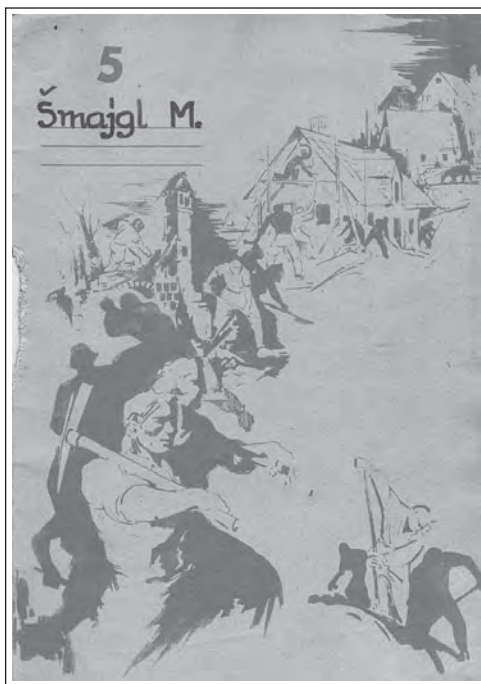

Levo: Šolski zvezek Lojzke Zupančič iz Podlipe, kasneje redovnice v Zagrebu, s secesijsko oblikovanim paspartujem in s šiviljsko učno vsebino, iz začetka 20. stoletja. (Posavski muzej Brežice, inv. številka E2838).

Desno: Notranjost zvezka Lojzke Zupančič iz Podlipe s skicami krojev ženskih, moških in otroških oblačil ter posteljnine, iz začetka 20. stoletja. (Posavski muzej Brežice, inv. številka E2838).

Dragoceni zvezek – Trgovska korespondenca iz leta 1924

Izjemen je zvezek Trgovska korespondenca iz leta 1924 iz Spodnje Libne. Po videzu je to 40-listni brezčrtni zvezek, spet z dvema kovinskima sponkama, velik 22,5 x 28,2 cm. V njem so s črnim črnilom napisani primeri trgovskih dopisov v slovenskem jeziku, polovica zvezka je polepljena s stisnjenimi deli rastlin (zvezek je rabil kot preprost herbarij), mehke platnice so indigo barve, na prednji strani platnice pa je etiketa z rokopisnim naslovom: *Prvi slov. zas. trg. tečaj F. Gorazd, Slovenska korespondenca Sotelšek Franja*. Zvezek je zavit v rjav ovojni papir. Vanj je v času svojega šolanja med trgovskim tečajem pisala Frančiška Sotelšek - sprva je bil družinski priimek Sotošek - (1905–1929) iz Libne 19 (zdaj Spodnja Libna 17). Oče je bil Štefan, mati Neža. Frančiška je bila zadnje rojeni otrok od dvanajstih otrok v tej družini. Kar trije od njenih starejših bratov so zaradi slabih ekonomskih razmer odšli v Ameriko in se niso vrnili, še več, tam sta eden od bratov in njegov nečak umrli v prometni nesreči. Najstarejša sestra je šla služiti na Dunaj kot gospodinjska pomočnica, z njo pa še dve polsestri, v Zagreb pa je šla za kuharico ena od sester. V obrti, postala je šivilja, se je izučila ena sestra. Od dvanajstih otrok sta se šolala samo Alojz in Frančiška. Alojz, predzadnje rojeni otrok, ki je prevzel posestvo, se je najprej šolal v policijski šoli v Zagrebu, nato se je preusmeril v železničarsko prometno šolo v Krškem in je opravljal železničarski poklic. Za trgovko izsolana Frančiška je bila stara komaj 24 let, ko je umrla. Pokopali so jo na Vidmu (Videm pri Krškem, zdaj Krško), od koder so leta 1952 zaradi ukinitve pokopališča svojci svoje umrle dali prekopati na krško pokopališče. Poldrugi meter visok kamnit nagrobnik, na katerem je napisano tudi ime Francke

Zvezek z ocenjenimi šolskimi nalogami iz matematike Brežičana Martina Šmajglja iz leta 1947 z naslovnico oranžne barve z natisnjeno sliko, ki prikazuje povojno obnovo domovine ali delovne brigade. V zvezku je leta 1949 datirana predloga za prošnjo za izkaznico moškega kolesa oz. okvirja, ki ga je Martin Šmajgl kupil v Breslavu. Prošnja je naslovljena na Okrajno ljudsko milico v Krškem. (Posavski muzej Brežice, inv. številka E5452).

Sotelšek, je dal postaviti njen globoko žalujoč brat Alojz, ki je sestri naklonil tudi vklesan verz na vznožju istega kamna. Leto za njo je umrl tudi Alojz.⁴

Danes velja na Slovenskem izobraževanje moških, enako kot žensk, za samoumevno. Starši hranimo vsaj po kakšen primerek osnovnošolskega zvezka naših otrok, tako sinov kot hčera. Hranimo tudi kakšen izvod rokopisnih domačih nalog ali šolski zvezek iz srednješolskega obdobja naših otrok, ne glede na spol. Še do sredine 20. stoletja pa so se po osnovnem šolanju izobraževali večinoma moški potomci. Medtem ko je bilo o izobraževanju moških v preteklosti zbranih precej podatkov, se je ženskega izobraževanja dotaknilo manj raziskav. Na podeželju se je večina srečnic, ki so se mogle izobraževati, izučila za šivilje, možnost šolanja za trgovko je pripadlo redkim iz vsaj nekoliko premožnejših družin. Odrinjene v ozadje, tihi in nevidni drugi pol človeštva, so imele ženske na splošno le malo možnosti šolanja, zato se je v primerjavi s šolanjem moških, ohranilo sorazmerno malo materialnih zapuščin v zvezi s šolanjem

⁴ Terenski zapiski Ivanke Počkar (Kristina Pečnik, rojena Sotelšek, Spodnja Libna), 15. 2. 2008.

žensk. Spričo tega je tem bolj dragocen ohranjeni Franckin zvezek, ki so ji morda tudi zato, ker je bila najmlajša od 12 otrok, kot ljubljenci omogočili šolanje za trgovko. Sestrična Franca Bogolina (1925–2009), ki je daroval zvezek muzeju, je povedala, da je stari oče pripovedoval, kako je *moral vola prodat, da je dal hčer Fani šolat v trgovsko šolo v Ljubljani*.

Terezija Marin, ki je do zadnjega skrbela za Franca Bogolina, je med pospravljanjem Francovih predmetov našla tudi trgovski zvezek, ki se ji zdi velikega pomena, »ker je tako redko ohranjen predmet, ker je v njem lep rokopis, s kakršnim danes ljudje ne pišejo več, in ker je zvezek že precej star«⁵ (iz leta 1924). Z oddajo zvezka v muzej so se strinjali tudi sorodniki umrlega Franca Bogolina. Odnos do zvezka se kaže tudi skozi njegovo življenjsko zgodbo in potovalno pot. Franc Bogolin, eden od številnih posavskih izgnancev med drugo svetovno vojno, je tetin zvezek dolga leta varoval in ga povsod nesel s seboj, tudi v izgnanstvo med drugo vojno. Hranil ga je med notami, zanj najljubšim in najdragocenejšim imetjem (ukvarjal se je z glasbo, igral je na citre, kontrabas in harmoniko).

Za sklep

Zbrane zvezke v Posavskem muzeju v Brežicah, ki so prišli v muzej v povezavi z etnološkim terenskim delom, hranimo v zbirki Etnologija, enega pa v zbirki Zgodovina. Najstarejši je iz leta 1895, eden iz leta 1924, enajst zvezkov je iz obdobja med obema svetovnima vojnoma, deset zvezkov pa je iz štiridesetih in petdesetih let 20. stoletja. Muzej hrani tudi osnovnošolske in druge risbe. Pričevalno in večjo povedno vrednost imajo zvezki s podatki o njihovih izdelovalcih in uporabnikih, z razkritimi odnosi med njimi in predmetom, vključno s čustvovanjem do predmeta, zaradi česar so se mnogi od njih sploh ohranili in postali dobro dokumentirane muzealije.

Viri in literatura

Posavski muzej Brežice, šolski zvezki v zbirki Etnologija in v zbirki Zgodovina.
Nadžkofijski arhiv Maribor, fasc. 1, škatla 9, cerkveni računi, cerkve sv. Lovrenca, Lenarta in Roka
Lavoslav Schwentner, <http://www.celjskozasavski.si/osebe/schwentner-lavoslav-/124/>, 13. 10. 2013.
Terenski zapiski Ivanke Počkar (K. Pečnik, Spodnja Libna; Terezija Marin, Sromlje), 2008.

5 Terenski zapiski Ivanke Počkar (Terezija Marin, rojena Mirt leta 1945 na Sromljah), 1. 2. 2008.